

SCIPIONO SAPNAS

(Ištrauka iš veikalų *Apie valstybę*)

9. Kai aš, būdamas ketvirtojo legiono tribūnu, kaip žinote, štai šiam Manilijui konsulaujant, atvykau į Afriką, man nieko nebuvo svarbiau už susitikimą su karaliumi Masinisa, kuris pagrįstai buvo labai geras mūsų šeimos draugas. Kai aš pas jį atvykau, senelis mane apkabinęs apsiašarojo ir po kiek laiko pažvelgęs į dangų tarė: „Dėkoju tau, Saule aukščiausioji, ir jums, dangiškieji dievai, jog, prieš pasitraukdamas iš šio gyvenimo, savo karalystėje ir šiuose namuose išvystu Publijų Kornelijų Scipioną. Vien šį vardą išgirdęs, aš atgaunu jėgas – niekad man iš atminties nepasitraukia šio puikaus ir nugalimo vyro atminimas.“ Paskui aš jį apie jo karalystę, o jis mane apie mūsų respubliką klausinėjo ir, taip mums tarpusavyje besikalbant, prabėgo ši diena.

10. Po to, kai mus pavaišino su karališka prabanga, mes pratęsėme pokalbį iki vėlyvos nakties, tuo tarpu senelis apie nieką kita nekalbėjo, kaip tik apie Afrikietį, prisimindamas viską – ne tik jo darbus, bet ir žodžius. Paskui, kai išsiskirstėme miegoti, mane, ir nuo kelio pavargusį, ir iki vėlyvos nakties nemiegojusį, apėmė gilesnis miegas nei paprastai. Ir štai – manau, dėl to, ką kalbėjome, juk dažnai taip atsitinka, kad mūsų apmąstymai ir pašnekesiai sukelia per miegą kažką tokio, ką Enijus rašo apie Homerą, apie kurį naktimis nemiegodamas labai dažnai mąstydavo ir šnekėdavo, – Afrikietis man pasirodo tokiu pavidalu, kuris man buvo labiau žinomas iš vaškinio nei iš gyvo jo atvaizdo. Suprantama, jį atpažinęs išsigandau, tačiau jis tarė: „Nusiramink ir nebijok, Scipionai, ir gerai įsidėmėk tai, ką tau pasakysiu.“

11. Ar matai šį miestą, kuris mano pastangomis buvo priverstas paklusti romėnų tautai, o dabar atnaujina ankstesnius karus ir negali nurimti?“ (Iš kažkokios aukštos ir pilnos žvaigždžių, šviesios ir žibančios vietos jis parodė į Kartaginą.) „Į jį tu dabar atvyksti, beveik dar kareiviu būdamas, ir ketini užkariauti. Jį tu po dvejų metų, jau būdamas konsulu, sugriausi ir pats pelnysi šį prievardį, kurį iki tol buvai tik paveldėjęs iš mūsų. O kai sunaikinsi Kartaginą, atšvėsi triumfą ir būsi cenzoriumi, apkeliausi Egiptą, Siriją, Aziją ir Graikiją kaip legatas. Už Romos ribų dar kartą būsi išrinktas konsulu ir užbaigsi didžiulį karą, sunaikindamas Numantiją. Bet kai triumfo vežimu būsi vežamas į Kapitolijų, susidursi su valstybe, sukrėsta mano anūko sprendimų.“ 12. Štai tada, Afrikieti, tu turėsi tėvynei parodyti savo mąstymo, sugebėjimų ir sprendimų šviesą. Tačiau atėjęs tam laikui, aš matau, kaip tavo likimo kelias tarsi išsišakoja. Mat kai tavo gyvenimo laikas septynis kartus bus apsukęs po aštuonias saulės grąžas ir atogrąžas, ir šie du skaičiai, iš kurių kiekvienas laikomas išbaigtu dėl savų priežasčių, dėsningame cikle sudarys tau lemtingą sumą, tada į tave vieną ir į tavo garbų asmenį atsigręš visa valstybė: tave senatas, tave visi dorieji vyrai, tave sąjungininkai, tave lotynai stebės. Tu būsi vienintelis, į kurį atsirems valstybės gerovė. Trumpai tariant, tapęs diktatoriumi turėsi sutvarkyti valstybę, jei ištrūksi iš nedorų artimųjų rankų.“

Kai tą akimirką Lelijus aiktelėjo, o kiti staiga užgniaužė kvapą, Scipionas, švelniai šypsodamasis, tarė: „Št! Nepažadinkit manęs iš miego ir klausykite, kas toliau.“

13. „Bet tam, kad dar labiau būtum pasiryžęs ginti valstybę, Afrikieti, gerai žinok štai ką: visiems, kurie tik gelbėjo, rėmė, stiprino tėvynę, danguje yra atseikėta ir paskirta vieta, kurioje palaimintieji džiaugiasi amžinuoju gyvenimu. Mat tam viršiausiajam dievui, kuris valdo visą pasaulį ir kas tik vyksta

žemėje, nėra nieko mielesnio už susivienijimus ir teise sujungtus žmonių sambūrius, kuriuos vadiname valstybėmis. Jų valdytojai ir saugotojai iš ten atkeliavę ten pat sugrįžta.”

14. Nors mane tą akimirką gąsdino ne tiek mirties baimė, kiek artimųjų klasta, aš vis dėlto paklausiau, ar jis pats ir mano tėvas Paulas, ir kiti, kuriuos mes laikome mirusiais, yra gyvi. „Žinoma, – tarė jis, – gyvi yra tie, kurie išsilaisvino iš kūno pančių kaip iš kalėjimo, o jūsiškis vadinamasis gyvenimas iš tikrųjų yra mirtis. Kodėl nepažvelgi į savo tėvą Paulą, ateinantį pas tave?“ Kai aš jį pamačiau, suprantama, prapliupau ašaromis, bet jis, mane apkabinęs ir bučiuodamas, užgynė verkti.

15. O aš, kai tik užgniaužęs verksmą vėl galėjau kalbėti, paklausiau: „Garbingiausias ir geriausias tėve, pasakyk, jei tai yra tikrasis gyvenimas, kaip girdėjau kalbant Afrikietį, ko aš gaištu žemėje? Kodėl neskubu ateiti ten, pas jus?“

„Taip negalima, – tarė jis, – kol tas dievas, kuriam priklauso visa ši šventovė, kurią matai, tavęs neišlaisvins iš kūno sargybos, tau įėjimas nebus atvertas. Juk žmonės sutverti pagal tokį dėsnį, kad saugotų tą rutulį, kurį matai šios šventovės viduryje, jis vadinamas Žeme, o siela jiems yra duota iš anų amžinųjų liepsnų, vadinamų žvaigždynais ir žvaigždėmis, kurios, įkvėptos dieviškos dvasios, rutuliškos ir apvalios, suka savo lankus ir ratus nuostabiu greičiu. Todėl ir tau, Publijau, ir visiems turintiems pareigos jausmą reikia sulaukyti sielą kūno sargyboje ir nevalia iškelti iš žmonių gyvenimo tol, kol to nepaliepė tas, kuris jums ją suteikė, idant neatrodytų, jog vengiate tos žmogiškos dievo paskirtos prievolės. 16. Tačiau tu, Scipionai, kaip ir štai tavo senelis, kaip ir aš, kuris tave pagimdžiau, gerbk teisingumą ir pareigą, kurią turi parodyti tiek prieš savo tėvus ir artimuosius, tiek dar labiau prieš tėvynę. Šis gyvenimas yra kelias į dangų ir į draugiją tų, kurie jau nugyveno savąjį ir, atleisti nuo kūno, gyvena štai toje vietoje, kurią matai.” (O ten buvo lankas ryškiai išsiskiriantis iš žiburių nepaprastai žėrinčiu spindesiu.) „Ją jūs, perėmę iš graikų, Paukščių Taku vadinatė.” Iš tos vietos man, stebinčiam visa tai, labai aiškiai ir nuostabiai atsivėrė visa kita. Ten buvo tos žvaigždės, kurių niekada nematome iš čia, ir visų jų dydžiai, kokių mes niekada nė neįtarėme esant, o mažiausia iš jų buvo ta, kuri tolimiausia dangui, arčiausia Žemei, švietė svetima šviesa. Žvaigždžių rutuliai dydžiu akivaizdžiai pranoko Žemę, o ir pati Žemė jau atrodė tokia maža, kad man pagailo mūsų valstybės, kuria mes užimame vos mažą jos tašką.

17. Kai aš į ją dar labiau įsižiūrėjau, Afrikietis tarė: „Kiek dar tavo mintys bus prikaustytos prie žemės? Ar nepastebėjai, į kokią šventovę atėjai? Kaip matai, viskas yra sujungta devynių apskritimų, ar veikia rutulių, iš kurių vienas yra dangiškas ir tolimiausias, apglėbiantis visus likusius – tai pats aukščiausias dievas, sulaukantis ir apimantis kitus. Jame pritvirtinti tie amžinai besisukantys žvaigždžių keliai, o po juo – dar septyni, kurie juda priešinga dangui kryptimi. Iš jų vienas priklauso tai žvaigždei, kuri žemėje vadinama Saturno; toliau eina tas žmonių giminei palankus ir išgalingas Jupiterio žiburys; tada rausvas, žemei keliantis šiurpą, kurį Marso žiburiu vadinatė; po juo, beveik per vidurį, sukasi Saulė, vedlys, valdovas ir kitų šviesulių tvarkytojas, pasaulio protas ir saikas, tokios didybės, kad viską savo šviesa apšviečia ir pripildo. Paskui jį kaip palydovai, seka vienas Veneros, kitas Merkurijaus kelias, o žemiausiame rate sukasi Mėnulis, nušviestas Saulės spindulių. Toliau jau nėra nieko, tik tai, kas mirtinga ir netvaru, išskyrus sielas, suteiktas žmonių giminei kaip dievų dovana, o visa, kas virš Mėnulio – nemirtinga. Mat vidurinioji ir devintoji yra Žemė, kuri nejuda. Ji yra pačioje apačioje ir visi svoriai dėl savo sunkumo krenta į ją.

18. Aš apstulbęs į ją žiūrėjau, kai staiga susigriebiau: „Kas tai? – paklausiau, – kas tas, pripildantis mano ausis, toks stiprus ir toks saldus skambesys?“

„Tai yra tai, kas sujungus nelygius, bet pagal proporcijas dėsningai apskaičiuotus intervalus, yra išgaunama tų pačių apskritimų postūmiu ir judėjimu, o tolygiai derinant aukštas gaidas su žemomis, yra sukuriama įvairios dermės. Juk tokie judėjimai negali kilti tyloje, ir gamtos dėsniai reikalauja, jog kraštiniai iš vienos pusės skambėtų žemai, o iš kitos – aukštai. Dėl šios priežasties viršutinis dangaus kelias žvaigždžianešys, kurio sukimasis yra greitesnis, juda sukeldamas aukštą ir stiprų garsą, o arčiausiai vidurio esantis Mėnulio kelias – žemiausią. Devintoji – Žemė – nejudėdama visuomet stovi vienoje vietoje, užėmusi pasaulio vidurį. Tie aštuoni keliai, iš kurių du pasižymi vienuodu įtempimu, sukuria skirtingus garsus septyniuose intervaluose (šis skaičius yra tarsi visų dalykų jungtis). Visa tai

mėgdžiodami stygomis ir dainavimu, mokyti žmonės atvėrė sau kelią atgal į šią vietą, kaip ir kiti, kurie, pasižymėdami išskirtiniais sugebėjimais, puoselėjo dieviškus menus žmogiškajame gyvenime. 19. Pripildytos šio garso žmonių ausys apkurto. Jumyse nėra nė vienos labiau atbukintos juslės. Kaip kad ten, kur Nilas iš aukščiausių kalnų bloškiasi į vadinamuosius Katadupus, o ten gyvenanti tauta dėl garsaus šniokštimo yra netekusi klausos pojūčio. Iš tikrųjų tas garsas dėl nepaprastai greito viso pasaulio sukimosi yra toks didelis, kad žmonių ausys negali jo pakelti, kaip kad negalite žiūrėti tiesiai į Saulę, nes jos spinduliai nugali jūsų regos juslę.“

20. Nors ir žavėdamasis visu tuo, aš vis grėžiau akis į Žemę. Tuomet Afrikietis tarė: „Matau, kad tu dar ir dabar stebi žmonių buveinę ir namus. Jei ji tau atrodo tokia maža, kokia ir yra, visuomet žvelki į dangiškuosius kūnus, aną žemiškąjį pasaulį niekinki. Kokį tu per žmonių gandus gali pasiekti garsumą, kokią šlovę išsvajotą? Matai, kad žmonės gyvena susitelkę retose ir ankštose vietose, tarsi taškeliuose, tarp kurių įsiterpusios milžiniškos dykvietės, o ir patys Žemės gyventojai yra ne tik atskirti taip, kad jokia žinia negali skliti nuo vieno pas kitus, bet dalis jų, žvelgiant iš jūsų taško, gyvena įžambiai, dalis skersai, o kiti net aukštyn kojom. Iš jų tikrai negalite tikėtis jokios šlovės.“

21. Juk matai, kad ta pati Žemė yra tarsi aprišta ir apvesta juostomis, iš kurių dvi, labiausiai viena nuo kitos nutolusias ir iš abiejų pusių atsirėmusias į dangaus polių, kaip matai, stingdo šalnos, o tąją vidurinę labiausiai kepina Saulės kaitra. Dvi yra gyvenamos, iš kurių pietinė, ant kurios stovintys žmonės įspaudžia jums priešingus pėdsakus, neturi jokio ryšio su jūsų tauta, o toji kita, esanti Šiaurio valdžioje, kurioje gyvenate jūs, – pažvelk, kokia maža savo dalimi jus tepaliečia. Juk visa jūsų gyvenama žemė, siaura prie polių, iš šonų platesnė, yra tik maža sala, iš visų pusių skalaujama jūros, kurią Atlantų, kurią didžiąja, kurią Žemėje Okeanu vadinate, kurio vardas toks didelis, kaip jis pats mažas. 22. Taigi iš tų pačių apgyvendintų ir žinomų žemių, ar galėtų tavo ar kieno nors iš mūsų vardas perkopti Kaukazą, kurį matai, ar perplaukti Gangą? Kas likusiuose tekančios ir nusileidžiančios Saulės, ar atokiausiuose šiaurės ar pietų kraštuose išgirs tavo vardą? Net ir atėmus juos, matai išties, koks ankštas tas plotas, kuriame gali skleisti jūsų šlovė. O ir tie patys, kurie apie mus kalba – ar ilgai jie dar kalbės?

23. Net jei būsimų žmonių palikuonys trokštų perduoti ateinančioms kartoms kurio nors vieno iš mūsų žygdarbius, apie kuriuos sužinojo iš tėvų, vis tiek dėl potvynių ir gaisrų, neišvengiamai kylančių Žemėje tam tikru metu, mes negalime pasiekti ne tik amžinos, bet net ir šiek tiek ilgalaikiškesnės šlovės. Ir koks skirtumas, kad apie tave kalbės vėliau gimę, kai iš ankščiau gimusiųjų niekas nekalbėjo, o jų būta ne mažiau ir tikrai geresnių vyrų? 24. Juo labiau kad ir iš tų pačių žmonių, kurie gali išgirsti mūsų vardą, nė vienas negali aprėpti net vienerių metų atminties. Mat paprastai žmonės metus skaičiuoja tik pagal Saulės, t. y. vienos žvaigždės, atogrąžą, bet iš tiesų tik kai visos žvaigždės sugrįžta į tą patį tašką, iš kurio kartą pajudėjo, ir po ilgo laiko grąžina dangui tą patį išsidėstymą, tuomet galima tikrai sakyti, kad apsisuko metai. Aš net nedirštu sakyti, kiek žmonių amžių telpa į tokius metus. Juk kadaise žmonėms Saulė rodėsi nykstanti ir gėstanti, kuomet Romulo siela įžengė į štai šią šventovę. Kada tik saulė iš tos pačios pusės, tuo pačiu metu vėl ims nykti, tuomet, visiems ženklams ir žvaigždėms stojus į tą patį išėjties tašką, laikykite metus išsipildžius. Žinoki, jog tų metų nė dvidešimtoji dalis dar nėra praėjusi.

25. Tad jei tu netektum vilties sugrįžti į šią vietą, kurioje didūs ir iškilūs vyrai turi viską, tai ko gi verta ta žmogaus šlovė, kuri gali pasiekti vos menką vienerių metų dalį? Taigi jei tu trokši žvelgti aukštyn bei įsižiūrėti į šią buveinę ir amžinuosius namus, tu nepasiduosai minios kalboms ir savo gerovės nestatysi ant žmogaus suteiktų atlygių, bet pati dorybė savo pagundomis turi tave traukti prie tikrosios garbės. Ką apie tave bekalbėtų kiti, tesižino patys, tačiau jie vis tiek kalbės. O visos tos kalbos išsitenka šiose kraštų siaurymėse, kurias matai, jos niekada nebuvo ilgaamžės, apie ką bekalbėtų, jos užkasamos su žmogaus mirtimi ir su užmarštimi ateinančių kartų užgęsta.“

26. Kai jis šitai pasakė, aš tariau: „Afrikietei, jei tikrai tėvynei nusipelnusiems atsiveria takas į dangaus vartus, tai aš, nors ir nuo vaikystės žengdamas tavo ir tėvo pėdsakais, nenusileidau jūsų garbei, dabar, kai tu man išdėstei, koks laukia atpildas, stengsiuos būdamas dar budresniu.“

O jis atsakė: „Tu stenkis išties ir turėk omeny, kad ne tu esi mirtingas, o šitas kūnas; ir tu nesi tas, kokį rodo tavo atvaizdas, bet kiekvieno žmogaus protas yra jis pats, o ne tas pavidalas, į kurį pirštu galima parodyti.

Taigi žinok, jog esi dievas, jei tik dievas yra tas, kuris gyvas, kuris jaučia, prisimena, rūpinasi, kuris savo kūną, jo šeiminku būdamas, valdo ir tvarko ir judina taip, kaip kad šį pasaulį viršiausiasis dievas. Ir kaip pasaulį, iš dalies mirtingą, pats nemirtingasis dievas, taip ir netvarų kūną siela amžinoji judina. 27. Mat tai, kas amžinai juda, yra nemirtinga, tačiau tai, kas suteikia judesį kitam ir pats iš kitur yra judinamas, neišvengiamai nustos gyventi, kai nustos judėti. Vien tai, kas save patį judina, niekuomet nustos judėti, nes niekuomet savęs neapleis, kadangi tai yra judesio šaltinis, tai yra pradas likusiems, kurie juda. O pradas neturi kilmės, mat iš prado kyla viskas, bet jis pats negali gimti iš nieko kito, nes tai, kas atsiranda iš kitur, nebebūtų pradas. Bet jei niekada nepakyla, tai niekada ir nenusileidžia. Juk pradui išnykus, nei jis pats iš kito neatgims, nei iš savęs kito nesukurs, jei tik visa kas privalo kilti iš prado. Yra taip, jog judėjimo pradžia kyla iš to, kas pats save judina, o tai negali nei gimti, nei mirti, antraip neišvengiamai sugriūtų visas dangus, ir visa gimtis sustotų ir pradas neįgautų jokios kitos jėgos, kuriai pastūmėjus pajudėtų iš naujo. 28. Taigi kai paaiškėjo, kad tai, kas iš savęs paties juda, yra nemirtinga, tai kas paneigtų, jog tokia prigimtis yra suteikta sieloms? Juk visa tai, kas negyva, yra judinama išoriniu tvinksniu, o tai, kas gyva, juda savo paties vidiniu mostu. O siela pasižymi tokia prigimtimi ir jėga. Jei ji yra vienintelė iš visų, kuri save pačią judina, tuomet ji tikrai nėra gimusi ir esti nemirtinga. 29. Ją tu ugdyki geriausiai darbais! O geriausias užsiėmimas yra rūpintis tėvynės gerove. Tokių darbų išjudinta ir ugdoma siela greičiau perskris į šią buveinę ir į savo namus. O tai padarys dar sparčiau, jei jau tada, būdama uždaryta kūne, stiebsis išorėn ir mąstydamą tai, kas buvo anapus, kuo daugiau atsiskirs nuo kūno. Mat sielos tų, kurie atsidavė kūno malonumams ir tarytum tapo jų vergais, kurie dėl postūmio ir malonumo paklusti aistroms pažeidė dievų ir žmonių įstatymus, ištrūkusios iš kūnų sukiojasi aplink pačią žemę ir tik nusikamavusios po daugelio amžių vėl į šią vietą sugrįžta.“

Jis išnyko. Aš pabudau iš miego.

Vertė Ramunė Markevičiūtė